

משרד החינוך
המזכירות הפדגוגית
אגף א' לפיתוח פדגוגי
הפיקוח על תכניות לימודים ייחודיות

שם ביה"ס/המוסד: מדרשיית הרטמן לבנות

שם התכנית הייחודית: מחשבת ישראל

תחום הדעת: מדעי הרוח

מספר יחידות הלימוד: 4 או 5

סמל מוסד: 442855

מדרשיית הרטמן לבנות
בית ספר ניסויי

מכון שלום הרטמן
SHOLOM HARTMAN
INSTITUTE

רקע קצר על בית הספר:

מדרשית הרטמן היא בית ספר דתי שש שנתי בירושלים, החורת על דגלו - קיום מצוות ויראת שמיים; תלמוד תורה ולימוד מקורות יהודיים, חכמת ישראל וחכמת העולם, מתוך פתיחות מחשבתית; מחויבות ומעורבות חברתית-קהילתית עמוקה; עוצמה נשית ואישית; הישגים לימודיים המבטאים רצון להעמקה, שיח עם חומרי הלימוד ומימוש יכולות ולמצוינות; ושותפות בעיצוב הזהות היהודית במרחב הפנימי והציבורי. זהו חינוך דתי המשלב שילוב עמוק ויוצר שיח פורה בין תורה ובין ערכים מודרניים דמוקרטיים.

המדרשיה הוקמה על ידי מכון שלום הרטמן – מרכז חינוך ומחקר יהודי, וזוהי השנה החמישית לקיומו של המקום. המדרשיה הוכרה על ידי משרד החינוך כ**בית ספר ניסויי, בתחום הפמיניזם הדתי. אחד משלושת המוקדים של הניסוי הוא בית המדרש ובמרכזו – לימודי התלמוד.** זוהי תכנית הדגל של בית הספר, לתוכה אנו יוצקים את עיקר החינוך הערכי והייחודי של בית הספר וחשוב לנו מאד לקיים אותה ברוח המקום.

המדרשיה ממוקמת במושבה הגרמנית בירושלים ולומדות בה כ – 300 תלמידות ב – 12 כיתות, מ – ז' עד יב'. בכל שכבה שתי כיתות ובכל כיתה כ – 25 תלמידות. רוב התלמידות הינן ברמה בינונית עד גבוהה, אולם יש בביה"ס גם תלמידות מתקשות ועולות חדשות. מנהלת בית הספר היא מירב בדיחי, ראש בית המדרש היא רננה רביצקי פילזר, וסמל המוסד הוא 442855.

1. הרקע והתפיסה הרעיונית של התכנית:

על מנת לחנך את תלמידותינו לחיים משמעותיים של אמונה, תורה ומצוות בעולם מודרני, עלינו לספק להן מצע רעיוני רחב לתפיסתן את האל, האדם, העולם והיחסים ביניהם. אנו מעוניינות לספק לבנות ידע רחב ומגוון, אך אין די בהעברת ידע. לנערים ונערות דתיים, הנמצאים בשלב בניית עולמם הרוחני, הזהותי והתרבותי, ותלמידותינו בכללם, יש שאלות רבות וטעונות בנושאי אמונה ומחויבות דתית. שאלות המעלות לעיתים ספקות באשר למידת הרלוונטיות של עיקרי אמונה לחיים המודרניים בכלל ולחיים האישיים שלהן בפרט. חלקן אף נוטות להיות ביקורתיות ביותר כלפי כל מסורת ומסד ודורשות הסברים רציונאליים משכנעים בתהליך יצירת המחויבות.

התלמידות המגיעות אלינו מתבגרות בתוך עולם מורכב: מחד – עולם דתי, המעמיד את ההלכה, המחויבות והקהילה במרכז ומאידך – עולם פוסט מודרני, המערער על סמכות חיצונית, מעצים את הרליטיזם ואת הכרעת היחיד. המורכבויות מתעצמות כאשר מדובר בבנות הגדלות בתוך חברה אשר יש בה דיכטומיה עמוקה ביחס למעמד האישה. הבנות מפנימות לעומק ציפיות הפוכות של החברה: הן חיות בדור המהפכה הפמיניסטית וחוות על בשרן את השינויים המתחוללים בעולם הכללי; בפניהן נפתחים שערים ומסלולים

אינסופיים ומגוונים של התפתחות, הגשמה עצמית וקריירה שנתרו נעולים מול אמהותיהן וסבתותיהן, אך החברה הדתית והטקסטים הקלאסיים המחייבים – הלכתית ורעיונית – אינם נענים לרוחות חדשות אלו, והבנות מתחנכות לייחס סמכות ומעמד מחייב לכתבים ולמקורות המחזיקים בתפיסה שונה של נשים, של ציבור, של גוף, של סמכות ושל שוויון.

התכנית הייחודית במחשבת ישראל מבקשת לתת לבנות במה לדיון במצוקות הרעיוניות והדתיות העולות בהן, אך לנהל את השיח לא מתוך ואקום תרבותי אלא מתוך היכרות מעמיקה עם המקורות הקלאסיים הניצבים בפניהן, בשפתם עליהן להיות בקיאות. באמצעות לימוד ודיון רעיוני וערכי, מסייעת התכנית במחשבת ישראל (יחד עם תכניות אחרות המופעלות בבית הספר) לתלמידות, לחיות ולחשוב בתוך עולם מורכב, ולהצליח להכיל יחד תפיסות מנוגדות של הלכה, מודרנה וביטוי אישי נשי.

תכנית הלימודים מביאה בפני הבנות בסיס דתי וערכי מקיף ורבגוני, אשר פותח בפניהן את המחשבה הדתית לסוגיה. הנושאים הנבחרים להוראה בתכנית הם נושאים מרכזיים, אשר מעסיקים את ההגות היהודית לדורותיה, אך גם את התלמידות שלנו, החיות כאן ועכשיו. המקורות הנלמדים והשאלות הנידונות בעקבותיהם עשויות לשמש הד וניסוח מעמיק יותר לשאלות המתעוררות אצל התלמידות ואף להציע אפשרויות וכיוונים לתשובות מעוררות הזדהות. המגוון הטקסטואלי מאפשר לנו לעודד את הבנות לצדד לפחות בחלק מהעמדות המוצגות בפניהן ולמצוא שפה משותפת עם המקורות הקלאסיים.

התכנית דנה במקורות היהודיים בתוך הקשר פילוסופי ותרבותי נרחב ואף חושפת את הבנות לחלקים מן הביקורת הפילוסופית והמודרנית על הדת. כל זה באופן מבוקר, בתוך מסגרת של כיתה, המספקת דיון ער, מחשבה נוקבת וכיוונים של תשובות דתיות מעמיקות.

כיתות הטרוגניות:

בכיתות לומדות תלמידות עם יכולות אישיות ואינטלקטואליות מגוונות. יכולת ההפשטה ומיומנויות הקריאה משתנות מתלמידה לתלמידה וממחזור למחזור – עובדה המאתגרת תכנית מעין זו המבוססת במידה רבה על קריאה בטקסטים קלאסיים. יתר על כן, נושאי הדיון מזמנים חשיפה אישית, חשיבה עצמאית ואף הבאה של מסורות משפחתיות. המגוון ברקע התרבותי והלימודי של הבנות וברגישויות הערכיות והנפשיות שלהן, מעשיר את הדיון אך הופך אותו לאתגר גדול עבור צוות ההוראה. התכנית כוללת, בכוונה תחילה, מקורות השאובים אף הם מרקעים שונים ומכילים מגוון פנימי, הן ברמת המיומנויות הלימודיות הנדרשות והן ברמת התכנים הנידונים. אנו מייעדות את התכנית לכלל הבנות, כל אחת בהתאם למקום הדתי והאישי ממנו באה, כל אחת כפי כוחה.

צוות ההוראה:

להצלחת התכנית חיוני כי הצוות המלמד יהיה בקיא ומלומד במקורות מחד, וקשוב לתלמידות מאידך. עליו לדעת לעורר דיון אך גם לסייגו, לעודד חשיבה פתוחה אך גם ניסוח קפדני ויכולת ביטוי, לחפש

משמעות ורלוונטיות בטקסטים, מבלי לוותר על הקניית כלים טקסטואליים, של קריאה וניתוח. אך יתר על כן, צוות ההוראה של מחשבת ישראל צריך להיות מורכב מאנשים ונשים השונים זה מזה ולהכיל בתוכו מגוון פנימי. על המורים להיות שואלים ומתחדשים תמידית כבאר הנובעת מים חדשים בכל שעה ושעה. כך יתאפשר לתלמידות להתבונן, לחקת ולהזדהות עם אופציות שונות, חיות ודינאמיות, של חיים יהודיים מחויבים. חיוני עבורנו להעמיד לתלמידותינו דגמים חינוכיים של מורות ומורים, אשר המורכבות הרעיונית שהם מבטאים אינה פוגמת - ואף מעשירה במשמעות - את אורח חיים ההלכתי לו הם מחויבים.

כותבי התכנית:

התכנית מתבססת בחלקה הגדול על תכנית ייחודית במחשבת ישראל המאושרת להוראה בתיכון הרטמן לבנים כבר שנים רבות. התכנית נכתבה במקורה על ידי מורים מלומדים, אשר רגלם האחת בלמדנות ובחקר באגף המחקר של מכון הרטמן, ורגלם השנייה בדיקטיקה ובחינוך מתבגרים במסגרות ההוראה של בית הספר. בשנה האחרונה נפגש צוות כתיבה נוסף, אשר מורכב גם הוא מאנשים המצויים הן במחקר, הן בכתיבה והן בהוראה - הפעם במדרשית הבנות - על מנת לבחון מחדש את התאמת התכנית למדרשה ולערוך בה התאמות ושינויים. השינויים הוכנסו ברוח מכון הרטמן, בהתאם לאופי הלימודים במדרשית הבנות ולהרכב האוכלוסייה שלה.

יחידות הלימוד:

בתכנית 4 או 5 יח"ל. 4 יח"ל הינן חובה לכלל התלמידות. יחידה חמישית הינה בחירה.

מספר היחידה	שם היחידה	רשות או חובה	מתי נלמדת היחידה	מספר שעות שבועיות
1	'דרך מצוותיך' – על טעמי המצוות	חובה	יא	3
2	"ואתנך לברית עם" – על ארץ ישראל בהגות היהודית לדורותיה	חובה	יא	3
3	"חדשים לבקרים רבה אמונתך" – גישות לאמונה בהגות היהודית לדורותיה	חובה	יב	3
4	מגדר ומשפחה ביהדות	חובה	יא – יב. בחינה ב – יב'	4
5	יחידת חקר	רשות	יא – יב. הגשה ב- יב'.	שעות בית

התכנית כוללת 4 יחידות לימוד, כמסגרת חובה ויחידה נוספת, חמישית, לבחירה.

יחידה א: 'דרך מצוותיך' – כוללת דיון מעמיק בטעמי המצוות בהגות היהודית, מהמקרא ועד ימינו. היחידה נלמדת בכיתה י'.

יחידה ב: ארץ ישראל והציונות בהגות היהודית – כוללת דיון מעמיק בשאלות של קדושת ויישוב ארץ ישראל, בכתבי הוגים ציוניים ומתנגדים רעיוניים לציונות ובאתגרים דתיים של מדינת ישראל כיום. היחידה נלמדת בכיתה יב'.

יחידה ג: מגדר ומשפחה ביהדות – כוללת דיון מעמיק בשאלות של נשיות וגבריות, שוויון, כבוד האדם, משפחה וקהילה, מתוך אמונה כי ניתן ליצור סינתזה בין העולמות בהם אנו חיים ומתוך הכרה שערכי המוסר מקורם בתורת ישראל. היחידה נלמדת בכיתות יא'-יב'.

יחידה ד: גישות לאמונה – הכוללת דיון מעמיק בשאלות של אמונה וחוויה דתית. היחידה נלמדת בכיתה יב'.

רציונאל המבנה:

בכיתה י', בשלבים הראשונים של לימוד מחשבת ישראל, נראה נכון יותר שלא לדון בנושאים מופשטים דוגמת אמונה, אלא לדון במעשים ובמשמעויות של מעשים, התנהגויות, אורח חיים, אשר התלמידות מקיימות כחלק מעולמן הדתי. המצוות, ברובן, מוכרות לבנות, הן מביאות בקלות דוגמאות מעולמן שלהן והשאלות על טעמן אינן מפתיעות אותן אלא משמשות הד לשאלות שלהן עצמן. גם הטקסטים והמושגים הנידונים הינן פשוטים יותר וקרובים לעולמן של התלמידות ורובן חוות תחושה של הצלחה ושל עניין במפגש עם כתבים קלאסיים. במבט על, התשתית הנבנית ביחידה זו בהגותם של הוגים מרכזיים כמו ריה"ל והרמב"ם תועיל לבנות בלימודי ההמשך, ביחידות הבאות.

בכיתה יא', נתחיל לתת דעתנו לא רק על אורחות החיים, אלא על המקום בו אנו חיות, על הקהילות החיות לצידנו ועל משמעות חיינו במקום ובזמן. את השנה נקדיש ללימוד על ארץ ישראל והציונות במחשבה היהודית, תוך התייחסות לקדושתה ומשמעותה של ארץ ישראל, לקיום צבא מגן, לאופייה היהודי והדמוקרטי של מדינת ישראל ולשיתוף הפעולה עם העולם היהודי-חילוני. בגיל זה, בו הבנות לומדות באינטנסיביות אזרחות, מדריכות בתנועות נוער ומתחילות לתכנן את עתידן ואת דרכן לאחר לימודיהן בבית הספר, הן נותנות דעתן לתהליכים משמעותיים ולגיוון אידיאולוגי בחברה שלצידן. בהזדמנות זו נבקש לעסוק ברובדי העומק של נושאים אלו נושאים אלו גם בכיתה.

ועוד בכיתה יא' ואל תוך יב', אנו מבקשות לעסוק בנושאים המטרידים מאד את הבנות המתבגרות, אשר מתחילות לראות את עצמן כנשים צעירות, לדמיין עצמן כבעלות משפחה ולשאול שאלות הנוגעות ליחסי גברים ונשים, ואף לבחון את מידת שותפותן כנשים בחיים היהודיים, הן במרחב הפרטי והן במרחב הציבורי. אנו מבקשות לפגוש אותן בשלב זה של שאלות, תהיות ומרידות סביב נושא משמעותי ורגיש כל כך, לא רק בשיחות אישיות ובשיעורי חינוך, אלא דווקא בלימוד מקורות מחשבתיים, הרלוונטיים לכל

תחומי החיים. אנו מעוניינות לחשוף יחד איתן קולות שונים ומגוונים בתוך התרבות הדתית עצמה, ולא רק כעימות ופולמוס בין התרבות היהודית לזו הכללית. תכנית לימודים זו תתבסס על שילוב בין כתבים פילוסופיים והגותיים לבין כתבים הלכתיים ואף סוציולוגיים ותימשך עד לסוף כיתה יב' ולסיום לימודיהן בבית הספר.

בכיתה יב', נבקש לעסוק בנושאים משמעותיים, אשר יהיו משמעותיים ביותר לבנות ואף יעמדו במבחן מייד כאשר תסיימנה התלמידות את בית הספר; זאת במיוחד בתקופת השירות הצבאי או הלאומי, כאשר הבנות תעמודנה בפני עצמן ותתמודדנה לבדן עם אתגרים שונים, ללא תמיכה של קהילה או מסגרת מחייבת. שנה זו אנו מקדישות לנושא האמונה עצמה – מהי ומה משמעותה, האם ניתן להוכיח אותה או לשכנע בה, האם היא עניין אישי או קהילתי, פרטי או ציבורי, כיצד מתמודדים עם אמונה בשעת משבר וכו'...

2. מטרות העל של התכנית –

מטרות ערכיות:

- התלמידה תיחשף לגיוון, לעושר ולעומק שבתפיסות השונות במסורת היהודית ביחס לשאלות יסוד אמוניות ולויכוח הפנימי החי והמתמשך.
- התלמידה תיחשף לטקסטים קלאסיים כבסיס לאידיאולוגיות ולשיח פוליטי ערכי עכשווי ותבין את הרלוונטיות של המקורות הקלאסיים למציאות בת זמננו.
- התלמידה תפתח דו-שיח משמעותי חי בינה ובין ההוגים השונים ותבחן כל גישה ביחס לחוויה הדתית שלה, של משפחתה ושל קהילתה.
- התלמידה תקבל כלים לקריאה ודיון ביקורתי משמעותי במקורות קלאסיים.
- התלמידה תפתח כלי חשיבה ושיח, אשר יסייעו בידה לעצב זהות יהודית דתית משמעותית.

מטרות קוגניטיביות:

- התלמידה תכיר מושגים מרכזיים ומקורות, עליהם מבססים הוגי מחשבת ישראל את עמדותיהם.
- התלמידה תשכיל להבין טקסטים מרכזיים במחשבת ישראל, תנתח אותם בהצלחה ותבחין בין עיקר וטפל.
- התלמידה תדע לסכם עמדה תוך ציון מרכיביה המרכזיים ולתת הערכה מנומקת לגבי כוח השכנוע של הטיעונים מבחינתה האישית.
- התלמידה תדע לזהות סתירות או מתחים בתוך כתיבתו של הוגה ולהציע הצעות סבירות לפתרון.
- התלמידה תדע להביע עמדה אישית מנומקת בנושאים הנידונים.

מיומנויות:

- התלמידה תלמד לקרוא טקסטים קלאסיים של הוגים מרכזיים, לנתחם, ולהבינם בעזרת שאלות מנחות.
- התלמידה תפתח עצמאות ואי תלות במורה בקריאת טקסטים ותדע לפענח טקסט פשוט, שלא נלמד בכיתה ולענות על שאלות ביחס אליו (אנסין).
- התלמידה תלמד לכתוב חיבור קצר, המשווה בין הוגים, או מסכם נושא במחשבת ישראל.
- התלמידה תלמד לכתוב הערכה מנומקת של עמדה הגותית, הן מבחינת ציון מקורות והן מבחינת ציון טעמים הגיוניים.

3. דרכי הוראה –

חומר הלימודים יילמד באמצעות קריאה במקורות ראשוניים המייצגים פרקי יסוד בשיטות ההוגים השונים. בחלק מהיחידות תידרש קריאת חומר רקע בבית, הכולל מקורות משניים על ההוגה או הנושא הנלמד או קריאה רחבה יותר על ההקשר התרבותי והביוגרפי בו פעל ההוגה הנלמד.

טקסטים קשים לפענוח או מרכזיים ינותחו יחדיו בכיתה. כך גם טקסטים ראשוניים של הוגה חדש המובא לכיתה. חלק מהטקסטים האחרים יילמדו בבית בעזרת דפי הכנה לשיעור או בחברות מונחות במהלך השיעור. רוב זמן השיעורים יוקדש לשלושה אלמנטים:

- ניתוח והבנת החומר, תוך כדי רכישת כלים ומיומנויות קריאה
- דיון בנושאים הנלמדים בהקשרם התרבותי הרחב ותוך השוואה להוגים אחרים שנלמדו
- שיחה ערה באשר למידת היישום של הרעיונות השונים בחוויה הדתית של התלמידים ובעולם הסובב אותם.

אנו רואות בויכוח הפנימי בכיתה ובהערכה האישית והאקטואלית של התלמידות את הרעיונות הנלמדים חלק משמעותי וחשוב במיוחד מהלימוד.

4. דרכי הערכה –

התלמידות נבחנות הן בנוכחותן הפיסית והן בהשתתפותן הערה והדינאמית בדיונים הנערכים בשיעור. הערכתן מתבצעת גם באמצעות הערכת עבודתן - הן נדרשות לקריאת הכנה בבית, למענה על דפי עבודה שוטפים ולהגשת עבודות קצרות. במהלך השנה תיבחנה התלמידות על החומר הנלמד מספר פעמים ומדי פעם בפעם תצטרכנה לענות על שאלות ביחס לטקסט שלא נלמד בכיתה (אנסין).

במבחן הבגרות ועל כן גם במבחנים המכינים אליו, תידרשנה התלמידות להפגין יכולות שונות - יכולת ניתוח טקסט שלא נלמד בכיתה, יכולת השוואה, הצגת עמדה כללית של הוגה והערכה מנומקת של עמדה פילוסופית. עוד בודקים המבחנים את שליטת התלמידות בעמדות ההוגה ובמושגיו המיוחדים לו ואת בקיאותן בכתביו ובפרטים מרכזיים בביוגרפיה שלו, שהשפיעו על תפיסתו.

המורים יעריכו לא רק את התלמידות אלא גם את התכנית ואת אופן הוראתם על פי מידת הערנות של הבנות והשתתפותן הפעילה בשיעור, על פי יוזמות אישיות של תלמידות המביאות שאלות ונושאים לדיון מהבית ומעוניינות לדון בהם בשיעור, על פי מידת ההשפעה של הלימוד על התלמידות הבא לידי ביטוי בעיסוק בחומרי הלימוד גם מחוץ למסגרת השיעור, ועל פי דף משוב אשר יחולק לבנות בסוף כל שנה.

5. פירוט תכנית הלימודים -

יחידה א – דרך מצוותיך – טעמי המצוות

שאלות מרכזיות:

האם לכל מצווה יש סיבה תועלתית – רציונאלית? מהי המשמעות הדתית והאנושית של מצוות שלכאורה לא משרתות מטרה אנושית ברורה? מדוע ה' מצווה אותנו לקיים מצוות בכלל? האם חקירת טעמי המצוות היא דבר רצוי? מה עושים כאשר מצווה מסוימת נראית לא הגיונית או לא רלוונטית? מה בין מצוות ומוסר? איזו הבנה של דמות האל והאדם משתקפת בהבנות השונות של טעמי המצוות? מצוות הקרבנות כמקרה מבחן.

מגישה כרונולוגית לגישה נושאת:

בתכנית הלימודים שהיוותה בסיס לתכנית זו (תכנית תיכון הרטמן לבנים), מיוסדת הוראת טעמי המצוות על התקדמות כרונולוגית מתקופת המקרא, דרך חז"ל והוגי ימי הביניים ועד לעת החדשה. בתכנית הלימודים המוצעת בזה, המקורות סודרו לפי הנושאים המטופלים בהם. המקורות הראשוניים (מן המקרא וחז"ל) יופיעו בתחילתה של כל יחידה ויידונו בפני עצמם ולאחר מכן תתוודענה התלמידות לשיבוץ שנעשה למקורות אלו בכתביהם של הוגי היהדות המאוחרים בימי הביניים ובעת החדשה, תחת הנושא הנלמד.

הגישה התמאטית מאפשרת לתלמידות להתוודע לשאלות המרכזיות שהטרידו את ההוגים היהודיים בכל התקופות ולשאלות שעלו לדיון בתקופות מסוימות בלבד, מול הישגים פילוסופיים כלליים. במהלך הלימוד ביקשנו להביא בפני התלמידות גם את ההתקפות על היהדות כדת של מצוות מעשיות ולהראות

כיצד חכמי ישראל הגיבו לאתגרים הפילוסופיים החדשים ונתנו מענה הגותי יסודי לשאלות עתיקות וחדשות.

רוב החומר הטקסטואלי בתכנית זו מבוסס על תוכנית הלימודים של תיכון הרטמן לבנים. שתי יחידות מרכזיות הוספו לחומר הלימוד. יחידה ה' עוסקת ביחס שבין מוסר למצוות. הטיפול הוא גם עקרוני וגם מלווה בדוגמאות מתחום "מחשבת ההלכה". יחידה ו' מרחיבה את היריעה ומטפלת ב"טעמי המצוות בעידן מודרני" בשני מישורים: המישור הלאומי והמישור האינדיבידואלי.

פירוט חומרים ושעות הלימוד (סה"כ 94 שיעורים)

יחידה א': למה לא נתגלו טעמי המצוות? או: בין תמימות לחקירה: (7 שיעורים)

תוספתא קידושין ה', כא' – אברהם אבינו מקיים את התורה

בבלי סנהדרין כא: - מימרת ר' יצחק

רי"ל סוף מאמר שני סימן כו'

רמ"ם: א. ספר המצוות, לא תעשה ש"ה – שלא ירבה המלך ממון

ב. משנה תורה, ספר עבודה, הלכות מעילה פרק ח הל' ח - 'מעילה' בחכמת התורה

ג. משנה תורה, הלכות תמורה פרק ד, הל' יג – טעם הלכות תמורה

ספר החינוך מצווה קנט – טעם הלכות שמונה שרצים: עבודת בית

יחידה ב': המצוות: חוקים או משפטים, גזרות או חכמה? (10 שיעורים)

חוקים ומשפטים

ויקרא יח: ד'-ה' – חוקים ומשפטים

בבלי יומא דף סז עמ' ב – בין חוקים למשפטים

רס"ג, אמונות ודעות, מאמר שלישי - אות א – בין מצוות שמעיות ושכליות

מצוות כגזרות:

בבלי ברכות דף לג עמ' ב – קן ציפור

מדרש במדבר רבה פרשה יט – ריב"ז והמין

ישעיהו ליבוביץ, "מצוות מעשיות", **יהדות, עם יהודי ומדינת ישראל**, עמודים 26-29.

ישעיהו ליבוביץ, נשים ותלמוד תורה: מצוות ומטא-מצוות

מצוות חכמות:

דברים ד ו-ט – גוי חכם

פסיקתא רבתי פיסקא יד, "פרה" – האם החוקות גזירות הן?

רמב"ם: מורה הנבוכים ג:כו; ג:לא – המחלוקת על טעמי המצוות ושיטתו העקרונית של הרמב"ם

יחידה ג: למה ניתנו המצוות השמעיות? (10 ש')

מצוות כניסיון

שמות פרק טו, כ-כו ופירוש הרמב"ן לפסוק כה' – הנסיון במרה

שמות פרק יט פסוק יח, תהלים פרק יח פסוק לא – מקורות מקראיים לדרשה

מכילתא דרבי שמעון בר יוחאי פרק יט פסוק יח - הר סיני ככבשן היוצר

בראשית רבה (וילנא) פרשה מד - לצרף את הבריות

אשר קדשנו במצוותיו: קדושת ישראל והמצוות

תפילת שבע לימים טובים – בחירה ומצוות

ויקרא יט, א, ויקרא כ, כו – קדושה ומצוות

ספרא קדושים פרשה א – פרושים תהיו

ספרא קדושים פרשה י – קדושה ומצוות

ישעיהו לייבוביץ, "רצייתי לשאול אותך, פרופ' לייבוביץ", עמוד 191 – תפקיד המצוות בבחירה

המצוות – גנות או חסד? הויכוח היהודי עם הנצרות על המצוות

פאולוס, איגרת אל הרומים, ג: 19 – 26

משנה: מסכת מכות פרק ג, משנה טו-טז

שיר השירים רבה (וילנא) פרשה א

ברכה שניה שלפני שמע בערבית

יחידה ד': על טעמי המצוות השכליות: בין רי"ל לרמ"ם (29 ש')

גישתם העקרונית

ריה"ל: כוזרי מאמר ראשון, רקע מתוך א' – כז': כוונתך רצויה אך מעשיך אינם רצויים;

משמעת מלך הודו. עח'-עט': משל הרוקח, (לבחירה: צח'-קג': סיכום דת ההתגלות),

מאמר שלישי א'-ה': עובד האלוה - החסיד

רמב"ם: מורה הנבוכים כה'-לא' (קטעים ערוכים): טעמי המצוות כתיקון הגוף והנפש

(היכרות אקסטנסיובית עם מיון המצוות בפרקים לה'-מט')

טעמי הקורבנות – מקרה מבחן:

ריה"ל, כוזרי מאמר שני, כה-נ' (קטעים ערוכים): הקורבנות כתרופות וכמשל לבריאות האומה והעולם רמב"ם: מורה הנבוכים לב': עורמת הבורא בתיקון הגוף (בריאה) ובתיקון הנפש (ידיעה).

יחידה ה': מצוות ומוסר (16 ש') -

(הדגמות מתוך כל אחת מהיחידות הבאות:)

מוסר אלוקי ומוסר אנושי

אפלטון, על פי הדיאלוג אותיפרון, 9-10 (ליבס 267-268) – מוסריות וצו האל

בראשית יח' ובראשית כב': סדום מול עקידה

הרב יוסף דב בער סולובייצ'יק, מתוך: "גאון וענווה" עמ' 221 – 222 – על הכנעה ומצוות

איכה רבה (מהד' בובר), פרשה ג' – חיזור אחר האומות

בבלי, שבת ל"א, עמ' א – הלל והגר

ר' חיים מבריסק, תורת חיים, עמוד א – בריאה, תורה ומוסר או אש קודש, עמ' סח – סט, עמ' קפז.

המוסר הטבעי והמצוות

הקדמת הנצי"ב לבראשית

ישעיהו פרק כט – מצוות אנשים מלומדה

ספר חסידים (מרגליות) סימן מו – פירוש לישעיהו

ישעיהו פרק נח – הפטרת שחרית ביום הכיפורים – הזה צום אבחרהו

רמב"ן, ד"ה ותמלא הארץ חמס; חיזקוני לבראשית ז', כא: - כיצד נענשו דור המבול

שמות פרק כב, סו – סז, דברים פרק כב, כח-כט: מפותה ואנוסה

רמב"ן שמות פרק כב פסוק טו - פירוש על דין מפותה ואנוסה

הרב קוק, אורות התורה יב, ב; +אורות הקודש ג', עמ כז' - יראת שמיים פסולה או מסור אביך, אהבה, סימנים ה, י' – אהבת כל הבריות.

המוסר כשיקול הלכתי

תלמוד בבלי מסכת יומא דף כב עמוד ב – אל תהיה צדיק הרבה, אל תהיה רשע הרבה

דברים רבה (וילנא) פרשה ה - משה קורא לשלום

רמב"ם הלכות מגילה וחנוכה פרק ג ופרק ד – נר חנוכה ונר ביתו

רמב"ם הלכות עבדים פרק ט הלכה ח – על עבד כנעני

רמב"ן ויקרא פרק יט, פסוק ב – קדושים תהיו כמצווה כללית

ר' ישעיהו שפירא, "האדמו"ר החלוץ", ועשית הישר והטוב – על משנת תורה ועבודה

גבולות השיקול המוסרי בהלכה:

ויקרא רבה ל"ב (מקביל לקהלת רבה): הקב"ה עתיד לנחם ממזרים

הרב יוסף דב בער סולובייצ'יק, ז"ה סני – על דיני אישות

הרב פרופ' דוד הרטמן בראיון עם פרופ' יאיר לורברבוים – על משנתו ההלכתית של הרב סולובייצ'יק

יחידה ו': טעמי מצוות בעידן מודרני: (20 ש')

דוד הרטמן, מסיני לציון, מבוא, עמודים 13 - 15

ראשית ההשכלה: בין שפינוזה למנדלסון

ברוך שפינוזה, מאמר תיאולוגי מדיני, עמ' 48-35 (ערוך בתמצות): המתקפה המודרנית על המצוות.

ספר החינוך, לא תעשה, מצווה טז: שלא לשבור עצם מן הפסח: אחר המעשים נמשכים הלבבות

משה מנדלסון, ירושלים, קטעים מתומצתים מתוך החלק השני: האמיתות ההיסטורית והמצוות כתזכורת לחוק האלוהי.

רש"ר הירש, אגרות צפון, יב'-יג': המצוות ותיקון עולם אוניברסלי

אפשר להוסיף – הרב קוק, טללי אורות, תחילת פרק ב'.

עם התחדשות היישוב הציוני: העם היהודי וההלכה.

דוד שמעוני, מרד הבן

יצחק ברויאר, על פי מרדכי ברויאר, "עם התורה או עם ה'", המעיין תשנ"ז: הביקורת על הציונות

ח"נ ביאליק, ההלכה והאגדה, (ערוך בקצרה): על הצורך המודרני בהלכה

הראי"ה קוק, טללי אורות (ערוך בקטעים ללימוד אקסטנסיבי ואינטנסיבי): על הצורך בטעמי מצוות

המצוות - חירות הפרט ואחריותו:

הרב סולובייצ'יק, איש ההלכה – גלוי ונסתר, עמ' 40-41: ההלכה, גאולה אישית וגאולת העולם

הרב פרופ' דוד הרטמן, מסיני לציון – התחדשותה של ברית, עמ' 54-56 (ערוך): ברית השותפות

ר' לוי יצחק מברדיצ'ב, קדושת לוי, ליקוטים לאבות, דבקות ברוח או ספר התניא, פרק ד'.

אברהם יהושע השל: אלוקים מבקש את האדם עמ' 265-284: אקסטזה של מעשים

יחידה ב – ארץ ישראל והציונות בהגות היהודית

שאלות מרכזיות:

מדוע חשוב ליהודי להיות דווקא בארץ ישראל? האם מותר לגור בחו"ל? לשם מה צריך מדינה יהודית היום? מהי 'ציונות'? מה היו הסיבות להתנגד לה בעבר? והאם נשארו לה תפקידים נוספים בימינו? במה צריך להתבטא האופי היהודי של מדינת ישראל? מהם האתגרים הרוחניים שמדינת ישראל מציבה היום בפני היהודי הדתי?

מגישה כרונולוגית לגישה נושאת:

תכנית הלימודים שהיוותה בסיס להוראת גישות לארץ ישראל ולציונות (תכנית ייחודית במחשבת של תיכון הרטמן לבנים), מיוסדת על התקדמות כרונולוגית ממקורות חז"ל, דרך כתבי ימי הביניים ועד לעת החדשה. בתכנית זו, המקורות יסודו לפי הנושאים הנדונים בהם, תוך ניסיון לשמור ככל האפשר על סדר כרונולוגי, הקשור בסיפור ההיסטורי המסופר ביחידה זו דרך מקורות המחשבה.

הגישה התמאטית מאפשרת לתלמידות להתוודע לשאלות המרכזיות שהטרידו את ההוגים היהודיים בכל תקופות וכן לשאלות שעלו לדיון בתקופות מסוימות בלבד, מול הישגים פילוסופיים כלליים. במהלך הלימוד ביקשנו להביא בפני התלמידות שאלות עכשוויות על רקע השאלות בהן עסקה ההגות הקלאסית.

פירוט תומרים ושעות הלימוד (סה"כ 94 שיעורים)

חלק ראשון – ארץ ישראל

א. ארץ ישראל ועם ישראל – יחידת פתיחה (5 שעות)

ארץ ישראל שייכת לעם ישראל? מתי?, הבטחת הארץ - חלוטה או מותנית?, הארץ והעם וחזון הגאולה – מותנה או בלתי מותנה?

ב. הקץ ומאפייניו בחז"ל (8 שעות) – בבלי סנהדרין, ירושלמי ברכות פירוש המשנה לרמב"ם

ג. קדושתה של ארץ ישראל (3 שעות) – משנה כלים וספרי דברים

הציבי לך ציונים – הארץ וקדושת המצוות (4 שעות) – ספרי דברים, מחלוקת הרמב"ם והרמבן על קדושה מטפיסית ואנושית,

- ד. **יישוב ארץ ישראל (10 שעות)** – מצווה, איסור או רשות, רמבן, כתובות, כוזרי, מחלוקת רמב"ם רמב"ן במצוות יישוב הארץ בזמן הזה, ר' יצחק דיליאון, הכיסופים לארץ ישראל, מגילת העצמאות
- ה. **הציונות הדתית בין חילוניות לחרדיות (15 שעות)** – ציונות חילונית אנטי דתית: ברנר, טשרנחובסקי, רטוש והזז, ההתנגדות החרדית לציונות – סאטמר, הרב וסרמן, הרב ברויאר וחב"ד
- ו. **הציונות הדתית (15 שעות):** הרב ריינס, הרב קוק – מאמר הדור, הרב עמיטל, גילי זיון והרב הרטמן
- ז. **מדינת ישראל – ראשית צמיחת גאולתנו? (10 שעות)** – תפילה לשלום המדינה, הרב קלישר, פינסקר, הרצל, אחד העם, ברנר, מלכין
- ח. **ציונות דתית – בין ריאל פוליטיקה למשיחיות (20 שעות)** – הרב ריינס, הרב קוק, הרב סולוביצ'יק, הרב גולדמן, ליבוביץ, יוסקה אחיטוב, הרב הרטמן

יחידה ד – גישות לאמונה

שאלות מרכזיות:

האם אפשר להוכיח את קיום הבורא או לשכנע אדם שאינו מאמין? האם עדיפה אמונה מנומקת או תמימה? כיצד מגיעים לעמדה אמונית? מה צריך להיות היחס לספקות באמונה? מהן ההתקפות על האמונה היהודית איתן התפלמסו ההוגים היהודיים וכיצד ענו להתקפות אלו? מהי דמות האל שלנו וכיצד היא מקרינה על עבודת האלקים שלנו?

מגישה כרונולוגית לגישה נושאת:

תכנית הלימודים שהיוותה בסיס להוראת גישות לאמונה (תכנית ייחודית במחשבת של תיכון הרטמן לבנים), מיוסדת על התקדמות כרונולוגית מתקופת המקרא, דרך תקופת חז"ל, ועד לימי הביניים ולעת החדשה. בתכנית זו, המקורות יסודרו לפי הנושאים הנדונים בהם. המקורות הראשוניים (מן המקרא וחז"ל) יופיעו בד"כ בתחילתה של כל יחידה וידונו בפני עצמם ולאחר מכן תתוודענה התלמידות לשיבוץ של מקורות אלה בכתביהם של הוגי היהדות המאוחרים, בימי הביניים ובעת החדשה, בהתאם לנושא הנלמד.

הגישה התמאטית מאפשרת לתלמידות להתוודע לשאלות המרכזיות שהטרידו את ההוגים היהודיים בכל התקופות וכן לשאלות שעלו לדיון בתקופות מסוימות בלבד, מול הישגים פילוסופיים כלליים. במהלך הלימוד ביקשנו להביא בפני התלמידות גם את ההתקפה על האמונה היהודית ולהראות כיצד הגיבו חכמי ישראל לאתגרים הפילוסופיים החדשים ואיזה מענה הגותי יסודי נתנו לשאלות עתיקות וחדשות.

בנוסף לשינויים שונים שנעשו בתכני התכנית, נוספו שלוש יחידות חדשות משמעותיות:

יחידת המבוא: משבר האמונה המודרני - נבקש לפתוח את השנה בדיון במשבר האמונה המודרני, שמוליד את הצורך בעיסוק בשאלת האמונה, בדיון יסודי ובחזרה אל המקורות הראשוניים והענקה של תוקף מחודש להם תוך התמודדות עם אתגרי המחשבה המודרנית. לדברים אלו יש חשיבות מיוחדת בשיח הישראלי, שבו רווחות התקפות על האמונה המסורתית ובייחוד על רקע יחידת לימוד חדשה בנושא זה המיועדת לבתי הספר הממלכתיים. יחידה זו תבוא במקום הדיון היסודי בסיבות שהביאו את חכמי ימי הביניים לדון בשאלות אלו בזמנם, הנלמדת אצל הבנים.

יחידת מבקשי אלוהים - את ההגות שביקשה לנמק את האמונה ליוו בכל הדורות הביטויים האישיים וההגותיים של כיסופים לדבקות. הוגים שונים הביעו שאיפה זו והעמידו אותה במרכז הגותם. יחידה זו תהווה רפלקסיה על החוויה האמונית, שעומד היום במרכז השיח אודות אמונה בעולם הישיבות בעלות הרוח החסידי והזוכה לתשומת לב ולפריחה מחודשת גם במחקר האקדמי.

יחידת אמונה לאחר השואה - השואה היוותה משבר אמונה חמור שמאתגר את החברה הדתית מזמן המלחמה ואחריה. הצורך בעיסוק יסודי בסוגיה זו, עולה בייחוד קרוב ליום הזיכרון לשואה ולגבורה. אנו מתכוונים ללמד יחידה זו בסמינרים מרוכזים בסביבות י' בטבת וכו' בניסן. ההתמודדות המורכבת עם שאלות האמונה לאחר השואה של הוגים בני זמננו, מהווה אות כבוד לגיבורי אמונה בני זמננו ומופת להתחדשות מחשבתית מול אתגרים היסטוריים. ועשויה להתוות דרך להתמודדות עם משברים בני זמננו.

מלבד זאת, מקורות שונים יוכנסו אל המקראה, בעיקר כאלו העשויים לתרום לדיון חי ורלבנטי לחיי התלמידות והלימוד ילווה במשימות ודיונים שיקשרו את החומר הנלמד לסוגיות אקטואליות – אישיות וציבוריות.

פירוט חומרים ושעות הלימוד (סה"כ 94 שיעורים)

יחידה א': ההתקפה המודרנית על האמונה (8 שעות):

לימוד מדגמי מכתבי מחוללי החילון הגדולים שיהוו אתגר לשנה החדשה.

רנה דיקרט, ברוך שפינוזה, וולטר, דיויד יום, הגל, ג"ו פרידריך, לודביג פוירברך, תומס הנרי הקסלי, קרל מרקס, פרידריך ניטשה, זיגמונד פרויד, אריך פרום, דוקינס.

יחידה ב': תמים תהיה עם ה' אלהיך – מהי אמונה שלימה (20 שעות):

הציווי לאברהם, הציווי לישראל, ליצנותא דעבודה זרה, אשרי תמימי דרך

רס"ג – הקדמה לאמונות ודעו, רבנו בחיי – חובות הלבבות, רמב"ם, מו"נ, משל הארמון, אבן כספי, ספר המוסר, ר' נחמן בגנות החקירה, הרק קוק, עבודה רוחנית מסוגים שונים

יחידה ג: אברהם אבינו – אביר האמונה (10 שעות):

דרכו של אברהם לאמונה – בראשית ובראשית רבה, הרב זקס על הבירה הדולקת, הלכות עבודת כוכבים של הרמבם, סרן קירקגור חיל ורעדה

יחידה ד: האמונה והדרכים המובילות אליה (16 שעות):

אמונה כנאמנות ובטחון, מונותאיזם פרסונאלי, מהתגלות ישירה לחיי מדרש, כוזרי – הראייה ההיסטורית למציאות האל, הדבקות בעניין האלוהי של החסיד, רציונליסטים – האמונה כידיעה שכלית, - רס"ג, הקדמה לאמונות ודעות, רמב"ם – שלילת התארים, שיר הכבוד,

ח"ב – (16 שעות):

קבלה – אין סוף וספירות, ר' נחמן מברסלב – אמונה תמה: מעשה מחכם ותם, מעשה ממלך עניו, הלב והמעייין, ליקוטי מוהרן, הרב קוק, צייטלין, אחד העם, גורדון, בובר, ליבוביץ, הרב סולוביצקי, השל תיאולוגיה פמיניסטית

יחידה ה: אמונה בעיתות משבר (12 שעות)

איוב, קידושין לט, יומא סט, פרימו לוי, אמיל פקנהיים, אליעזר ברקוביץ, אברהם סוצקבר

יחידה ו: מבקשי אלוהים (8 שעות):

תהילים מ"ב, שירת ריה"ל מול הכוזרי; ראב"ע: הפיוט "צמאה נפשי", הרב קוק – חדריו, י"צ רימון – שירה, מבחר שירת תפילה מודרנית

יחידה ד' – מגדר ומשפחה ביהדות (בהמשך כיוון שיש רציונאל ומטרות נפרדות)

יחידה ה' – עבודת חקר אישית

על מנת לפתח לומדות עצמאיות ולאפשר לבנות להעמיק לחקור בתחומים המעניינים אותן, אנו מבקשות להציע לבנות המעוניינות בכך, להיבחן ביחידת לימוד נוספת, המתבססת על עבודת חקר עצמאית.

לשמחתנו, מדרשית הבנות הוקמה על ידי מכון הרטמן; גוף המבוסס על מחקר בתחומי הדעת היהודיים, אשר בליבו מכון מחקר, בו יושבים חוקרים וחוקרות העוסקים בתחומים מגוונים. עובדה זו מאפשרת לנו גישה נוחה למנחים ומנחות פוטנציאליים עבור הבנות. בקלות רבה נוכל להפנות בנות המעוניינות לחקור נושאים בתחומי מחשבת ישראל לחוקרים וחוקרות המומחים בתחום. החוקרים יוכלו לשמש להן מקור מידע, יעוץ וליווי אישי.

בנות המעוניינות לכתוב עבודה יודיעו על כך סביב חג החנוכה בכיתה יא' ויגישו את העבודה סביב חג החנוכה בכיתה יב'. כך תתאפשר להן שנה מלאה של תהליך מובנה ומסודר בו תחקרנה הבנות נושא

הקרוב לליבן ותכתובנה את הדברים בכתיבה פילוסופית. הבנות תדענה מראש מתי עליהן לסיים כל שלב משלבי הכתיבה ותצטרכנה לדווח על עבודתן באופן שוטף. מורי בית הספר, יחד עם המנחים, יערכו מעקב סדיר אחר תהליך העבודה והתקדמותה.

יחידה ד': יחידת מגדר ומשפחה ביהדות

סיבות והנמקות לבקשת תכנית ייחודית:

המדרשייה קמה כבית ספר ייחודי, החורת על דגלו, בין השאר, פמיניזם דתי. בשנת תשע"א הכיר משרד החינוך במדרשייה כבי"ס מוביל בתחום זה והגדיר אותנו כבי"ס ניסויי בתחום הפמיניזם הדתי. במדרשייה תכניות ייחודיות רבות ומגוונות בתחום זה, לכיתות ז' – יב, ביניהן: תכנית בית מדרש נרחבת, תפילת נשים ומערך לימודים מלווה, תכנית גוף-נפש-תודעה – בתנועה ובעיון ותכניות רבות אחרות. במסגרת התכנית הייחודית במחשבת ישראל פיתחנו יחידת לימוד המשלבת הגות יהודית מגוונת, יחד עם הגות פמיניסטית, הלכה ומגדר, המשקפת את דרכנו המיוחדת, הן בתכנים והן בסגנון הלמידה. אנו מבקשות שלא להפריד בין לימודי מחשבה יהודית קלאסית לבין לימודי מגדר ובין שניהם להלכות משפחה ובית, אלא לחבר בין הדברים. להביט במבט מחשבתי על ההלכות, ובמבט מגדרי על ההגות, לקשר בין הטקסטים לבין החיים, להעצים את התלמידות בתוך מסגרת מחייבת ולהראות להן כיצד הן יכולות לחיות בתוך מסגרת דתית גם בהיותן נשים מודרניות החוות שוויון ערך ומבקשות לחוות שוויון זכויות.

התכנית מבוססת על תכנית שנכתבה ב'קולך' על ידי הרב ד"ר אריאל פיקאר, הרב ד"ר ברוך קהת, ד"ר חנה קהת ותמר ביאלה. מתוך תכנית זו בחרנו את המקורות המועדפים בעינינו והסטנו את הדגש מספרות חז"ל לספרות מאוחרת יותר ומספרות הלכתית לספרות הגותית. כמו – כן, הקצבנו לתכנית 4 ש"ש במקום 3 ש"ש, על מנת להספיק ללמוד תכנים הלכתיים בצד התכנים המחשבתיים.

מניעים ספציפיים שדחפו אותנו לבקש תכנית ייחודית:

ההתבגרות כרוכה בהתמודדות למורכבותם העצומה של החיים הפיזיים והרוחניים. בני נוער דתיים לאומיים המתבגרים היום בחינוך הדתי- ציוני-מודרני מוצאים עצמם פעמים רבות במבוכה בכל הנוגע לזהותם האישית והדתית. אחד הקונפליקטים הבעייתיים המאפיינים את עולמם הוא שאלת השוויון בין נשים וגברים בכלל וביהדות בפרט.

פעמים רבות תחושת הסתירה בין הנאמנות ליהדות מחד לבין העמדות המוסריות והערכיות של שוויון וכבוד האדם באשר הוא מאידך, עלולה לגרום למשבר ולתחושת ניכור מהמסורת היהודית בכלל ומההלכה בפרט.

מתוך אמונה שניתן לעשות סינתזה בין העולמות בהם אנו חיים, ומתוך הכרה שערכי המוסר מקורם בתורת ישראל, אנו מציעות בתכנית זו נקודת מבט אמונית לנושא מגדר ומשפחה ביהדות.

ייחודיותה של התכנית:

אנו מודעות לסתירות ולמתחים בין האופן שבו הבינו ההוגים והפוסקים לאורך הדורות מהם נשיות וגבריות ומתוך כך מהן הנורמות שיש לדרוש מנשים ומגברים, לבין התפיסות החדשות של נשיות וגבריות שהתפתחו בעקבות עליית ההומניזם והפמיניזם ומשקפות פער זה בתכנית. אולם, לצד מודעות זו, בקשנו להציג את הקולות שתמיד התקיימו בעולם הרבני, וקולות בעולם ההלכתי המודרני, שמצאו דרכים לצמצם פער זה. קולות אלה ניסו לבטא בהגות ובהלכה תפיסות המכירות בשוויון הערך של נשים וגברים, ובזכותן ויכולתן של נשים להגשים את שאיפותיהן ולקיים אורח חיים דתי משמעותי, במשפחה ובקהילה.

התכנית מחולקת למספר חלקים. חלקה הראשון של התכנית מוקדש ליסוד הזהות האנושית והמגדרית. בחלק זה מהווים פרקי הבריאה בבראשית תשתית למושגי יסוד שידונו בכל פרקי התכנית. חלקה השני של התכנית עוסק במעמד האשה ביהדות, באפשרויות הצמיחה והמימוש הרוחניים והדתיים שלה, ביכולתה להשתלב בהנהגה. החלק השלישי עוסק בנושא המשפחה, זוגיות והורות, מתוך ניסיון להציג נקודת מבט יהודית שוויונית. החלק הרביעי מטפל בנושאים הקשורים לנשיות, צניעות, אישות ונדה וכן לסכנת האלימות המינית.

מספר יחידות הלימוד בתכנית:

בתכנית 4 או 5 יח"ל. 4 יח"ל הינן חובה לכלל התלמידות. יחידה חמישית הינה בחירה.

מספר היחידה	שם היחידה	רשות או חובה	מתי נלמדת היחידה	מספר שעות שבועיות
1	'דרך מצוותיך' – על טעמי המצוות	חובה	י'	3
2	"ואתנך לברית עם" – על ארץ ישראל בהגות היהודית לדורותיה	חובה	יא	3
3	"חדשים לבקרים רבה אמונתך" – גישות לאמונה בהגות היהודית לדורותיה	חובה	יב	3
4	מגדר ומשפחה ביהדות	חובה	יא – יב. בחינה ב – יב'	4
5	יחידת חקר	רשות	יא – יב. הגשה ב- יב'.	שעות בית

יחידת 'מגדר ומשפחה ביהדות' נלמדת לאחר ובמקביל ליחידות נוספות במחשבת ישראל, לאחר היכרות עם השפה ועם ההוגים המרכזיים. בכיתה י' לומדות התלמידות את נושא 'טעמי המצוות', אשר חושף את הבנות לנושא מרכזי במיוחד בהגות היהודית ולנושא עליו נכתבו פרקים שלמים אצל כל ההוגים המרכזיים. באמצעות לימוד זה, מתרחשת היכרות עם הוגים מרכזיים ועם כיוונים וזרמים מרכזיים בהגות היהודית. זהו שער מצוין לפתוח בו את יחידות הבגרות. בכיתה יא' נלמדת היחידה על ארץ ישראל בהגות היהודית. התכנית מתואמת עם תכנית הלימודים באזרחות ובהיסטוריה, המאפשרת לנו להישען על מידע על הציונות הקיים אצל התלמידות ואשר אין צורך לחזור עליו. בשיעורי מחשבת ניתן להתרכז בשאלות העומדות מעבר ומעל למעשים הפוליטיים עצמם. כמו כן, בשלב זה של חייהן, מודעות הבנות לזרמים הקיימים בחברה הישראלית כיום וסקרניות באשר לחלוקות ולזרמים ולמחלוקות. שיעורי מחשבת ישראל נותנים הסברי עומק משמעותיים למחלוקות אקטואליות. בכיתה יב' דנות התלמידות בנושא אמונה – הנושא הקשה והמורכב מכולם. זוהי השנה בה הבנות בוגרות יותר, מתכננות את חייהן העתידיים, בוחרות בחירות ושיעורי מחשבת מאפשרים להן לדון בכל אלה. במהלך כיתות יא – יב, מוטרדות התלמידות מאד משאלות מגדריות. חלק מהשאלות עולות בבית ובמשפחה, חלקן בבית הספר על ידי הבנות וחלקן מועלות על ידי הצוות והמסגרת החינוכית. יתר על כן, בשלב זה של התבגרותן, מוכנות הבנות להתמודדויות קשות יותר, הן ברמה הטקסטואלית והן ברמה הרוחנית. התלמידות מחפשות התמודדויות, הדים, תשובות ושיתוף בשאלות שלהן. שיעורי מחשבת מספקים את כל אלה, בנוסף לידע משמעותי על עמדות מגוונות בהגות היהודית לדורותיה. שיעורים אלו משמעותיים ביותר לבנות ופעמים רבות נמשכים הדיונים אל שיעורים אחרים – שיעורי חינוך, שיעורי תלמוד, שיעורי היסטוריה ועוד...

כותבי התכנית ושותפיה:

התכנית מבוססת, כפי שצינו, על תכנית שנכתבה ב'קולך' על ידי הרב ד"ר אריאל פיקאר, ד"ר חנה קהת, הרב ד"ר ברוך קהת ותמר ביאלה ועברה שינויים על ידי צוות המדרשה.

כותבת ועורכת: רננה רביצקי פילזר – מורה למחשבת, ראש בית המדרש, בעלת תואר שני במחשבת ישראל ודוקטורנטית במגדר ומדרש, משתתפות נוספות: אביטל ברנר – מלווה רוחנית, מורה למחשבת ומחנכת, בעלת תואר שני בחינוך יהודי עם דגש על מגדר, מיכל הרטמן – מורה למחשבת ומחנכת, בעלת תואר שני במגדר ורכות מגדר בבית הספר, דנה בלוך – מורה למחשבת ומחנכת, חגית לזרוס – מחנכת ורכות חטיבה עליונה, קרן הראל – גורדון – מורה למחשבת ומחנכת, בעלת תואר שני במחשבת ולימודי המשך במגדר.

התלמידה וצרכיה:

תלמידות המדרשה באות מאוכלוסיות מגוונות, אולם רוב התלמידות ומשפחותיהן בוחרות ללמוד בחינוך דתי מורכב – הלכתי, מחויב, פתוח ופמיניסטי, אשר רואה את המערכות הערכיות השונות כמעשירות ומשלימות זו את זו ולא רק מתנגשות ומתעמתות. תלמידותינו מבקשות לראות ביהדות מערכת נבונה

ומרוממת, המתאימה לערכי השוויון, הפתיחות, הביקורתיות וכבוד האדם. לעיתים הדבר בא בקלות ובאותנטיות ולעיתים ניצבות התלמידות מול סתירות, קשיים וניגודים שבין ערכים שהן מחונכות אליהן ומחזיקות בהן לבין מה שמשקף מן המקורות. שומה עלינו לבסס את הזהות הדתית של תלמידותינו, באמצעות הוראת המקורות כפי שהם, ללא צנזורה, אולם הקפדה יתירה על הכנת השיעורים באופן בו:

(א) השיעורים יחשפו וידגישו מקומות בהם משתקפים ערכים של שוויון ושל כבוד האדם וכך ישמשו מקורות של הזדהות והשראה ערכית עבור התלמידות.

(ב) השיעורים יתמודדו עם מקורות קשים יותר מבחינת ערכי השוויון וכבוד האדם ויפתחו כיווני פרשנות (טקסטואליים, היסטוריים, דיאלוגיים) העשויים להתקבל על לב התלמידות. תכנית הלימודים מקפידה להפגיש את התלמידות גם עם הטקסטים הקלאסיים הקשים להתמודדות, בתוך מסגרת דתית, מחויבת, יציבה ומונחית, על מנת שעמדתן לא תתערער עם כל מקור חדש שתיחשפנה אליו בעתיד.

המורה ותפקידו/ה:

תפקיד המורה הוא קודם כל ייצוג של דוגמא אישית, הן באורחות חיים, הן בידע והן בתפיסות ערכיות. הכלי החינוכי החשוב ביותר שביד המורה הוא אישיותו/ה ועל כן צוות ההנהלה של בית הספר נדרש למשנה זהירות בבחירת צוות ההוראה, ובעיקר – המחנכים/ות ומורי/ות היהדות. אנו מחפשות מורים ומורות אשר ישקפו באורחות חייהם ובתפיסותיהם מחויבות הלכתית ומוסרית, תפיסת עולם פמיניסטית ולהט ומרץ לתיקון עולם. זאת בנוסף לערכים 'לימודיים' יותר ובהם סקרנות ושמחת לימוד וראיית המורה את עצמו/ה כצינור ידע, אך גם כמי שממילד/ת רעיונות, כמציב/ת גבולות אך גם כמדריך/ה ויועץ/ת, כעוצר/ת ומכוון/ת אך גם כמטפח/ת ומצמיח/ה.

המורות הנבחרות להוראת תכנית 'מגדר ומשפחה ביהדות' הן בדרך כלל מחנכות הכיתה, או לחלופין – מורות ותיקות, מוכרות ומשפיעות על התלמידות אשר יש להן רקע אקדמי ביהדות ובמגדר. המורות יהיו כאלה אשר יכולות להוות מודל להתמודדויות מורכבות בשאלות הדת והמגדר ולבחירות שמצאו איזון (כזה או אחר) מבלי לוותר על אף אחד מצדדי המשוואה. הוראת המקצוע היא מורכבת: על המורות לדעת ליצור עניין, להעביר ידע, להנחות ניתוח טקסטים מז'אנרים שונים, לחדד את דברי ההוגים ואת ההבדלים ביניהם, וללמד את התלמידות לקרוא קריאה עצמאית של מקורות. יתר על כן – עליהן לדעת לפתוח את ליבן של הבנות, לגרום להן לשתף בדילמות ובהתלבטויות שלהן, לנהל דיון פתוח אשר שומר על גבולות גזרה בסיסיים ולדעת לכוון את הבנות למציאת דרכן האישית. ולבסוף, על המורות להיות מוכנות ומסוגלות לפתוח את לבן ואת חייהן והתלבטויותיהן שלהן בפני התלמידות מחד, אולם להצליח להכיל מרחב של בחירות ואפשרויות חיים של התלמידות ושל משפחותיהן מאידך; לדעת לשאול שאלות נוקבות, להעמיד דילמות חדות, אולם להשאיר מרחב של תשובות ובחירות.

המורות עוברות הכשרה נוספת ושיחות סדירות בישיבות פדגוגיות על בסיס קבוע, הדנות בתכנית הלימודים, בשאלות דידקטיות ובעיקר – בשאלות חינוכיות וערכיות העולות מהתמודדות הבנות עם חומרי הלימוד בכיתה.

החברה וצרכיה:

מדרשיית הרטמן הינה חלק ממכון הרטמן, החותר על דגלו מבט פלורליסטי ודמוקרטי על היהדות. המכון מנסה, בהצלחה לא מועטה, להנכיח ולהפיץ תפיסה זו ברבים. לשם כך יוזם המכון תכניות רבות ומגוונות, חלקן מיועדות לקהל הרחב ורובן מיועדות ל'סוכני שינוי' – רבנים, מורים, קצינים, מנהיגים קהילתיים ועוד. המדרשייה שותפה במגמה זו, במסגרת מגבלות מחויבותה הדתית – אורתודוקסית, והיא קוראת לשורותיה תלמידות אשר משפחותיהן מעוניינות בסוג זה של חינוך ותפיסת עולם.

העולם הדתי בו אנו חיות, הולך בדרך ההקצנה, הן לכיוון חילוני- מתירני והן לכיוון חרד"לי - שמרני, וקבוצת הביניים, הדוגלת בחינוך מורכב, הולכת ומתמעטת. היחס לנשים ומעמד האישה משמש סלע מחלוקת מרכזי בין קבוצות, זרמים ותת-זרמים בחברה הישראלית בכלל ובחברה הדתית בפרט. תפיסת עולם פמיניסטית דתית נאלצת להתעמת מול תפיסות דתיות רווחות, הדוחות את הנשים אל הבית פנימה ומדירות אותן מריטואלים דתיים וממרחב ציבורי דתי. אנו רואות את תפקידנו לא רק בהוראת התלמידות הספציפיות הנמצאות בין כתלינו, אלא בהעמדת תפיסת עולם אלטרנטיבית אשר משרתת את החברה. תפיסת עולם זו באה לידי ביטוי, בין השאר, בתכנית הלימודים במחשבת ישראל, הפותחת בפני התלמידות את השאלות הרלוונטיות בשפת הידע, השיח וההשפעה של העולם הדתי ובאופן ההוראה – אשר אינו מדגל על סוגיות מורכבות מבחינה ערכית ודתית, אלא מכניס את התלמידות לנבכי הויכוחים והשאלות, ומסייע להן להתמודד – התמודדות מונחית - עם מורכבות העולם בו הן חיות.

התפיסה הרעיונית של התכנית (הרציונל):

מטרת העל של התכנית הינה עיסוק בשאלות מגדר ומשפחה במקורות היהודיים המחשבתיים, תוך היכרות עם מקורות הלכתיים בסיסיים ועם תיאוריה פמיניסטית בסיסית ולהקנות לתלמידות דרכי ניתוח טקסטואלי והתמודדות ערכית עם נושאים אלו במקורות ובחיים. התכנית מוגשת במסגרת יחידה במחשבת ישראל, אולם היא תכנית רב תחומית, המשלבת גם תחומים נוספים: תורה שבעל פה, פסיכולוגיה ומגדר. בהתאמה, מוקדשות לתכנית 4 שעות שבועיות + כ – 20 שעות חינוך, על מנת לשלב את הנושאים הנוספים מבלי לפגוע ביחידת הבגרות במחשבת (כפי שיפורט בהמשך).

התכנית מבקשת לסייע לתלמידות להכיר את המקורות, למצוא בהם הד והכוונה, להתמודד עימם ובאמצעותם לברר שאלות זהות אישית, נשית ודתית. התכנית עוסקת בזהות נשית וגברית ובדרכים לבניית זהות, במעמד הרוחני של גברים ונשים במקורות ישראל, בחיוב נשים במצוות ובתלמוד תורה, בשררה ומנהיגות של נשים, בזוגיות ונישואין, בהורות ובניית משפחה וכן בצניעות וחיי אישות. במסגרת התכנית, אנו מבקשות שלא להזניח שאלות קשות יותר, אולם נוכחות בחיי הבנות, כגון: רווקות מאוחרת, גירושין ואלימות במשפחה, ולחפש מקורות רלוונטיים גם בהקשרים אלו.

במסגרת התכנית, מוצגות בפני הבנות עמדות מגוונות ביחס למגדר ומשפחה בהגות היהודית, והתלמידות מוזמנות להזדהות עם עמדה זו או אחרת. אין שתי תפיסות בלבד, אשר אחת מומלצת והשנייה מבוקרת, אולם רצף ומגוון של תפיסות עולם, אשר רובן ניתנות להכלה בתוך העולם היהודי ובתוך מסגרת דתית.

הנושאים רחבים מני ים וכוללים עולם ומלואו של תכנים רעיוניים, מטענים רגשיים וסוציולוגיה קהילתית. אנו מבקשות שלא לפסוח על שני הסעיפים – גם להתמקד בלימוד וניתוח טקסטואלי וגם לאפשר לדברים לגעת בעולמן של התלמידות ולעודד אותן להתעמת ולהשלים, לאשר ולבקר, ליטול ולדרוש.

הרציונאל העומד מאחורי בחירת החומרים והתכניות: כיתה יא' – יב' – 1 יח"ל

מטרות התכנית:

מטרות קוגניטיביות:

1. התלמידה תכיר את החומר ההגותי וההלכתי הנלמד – מושגים, רצפי טקסט, דרכי ניתוח.
2. התלמידה תכיר תיאוריות פמיניסטיות ומושגים בסיסיים.
3. התלמידה תכיר גישות שונות במקורות ביחס למגדר ומשפחה.
4. התלמידה תכיר דרכים שונות אותם נוקטים פרשנים והוגים כדי להתמודד עם חידושים וכדי לבקר תופעות שונות בעולם.
5. התלמידה תדע לנתח מקורות קלאסיים במגוון שיטות – פשט ודרש, תוך מודעות לדרך בה היא נוקטת בפרשנות.

מטרות ערכיות, חברתיות – תרבותיות ורגשיות:

1. התלמידה תקיים מצוות לימוד תורה ותהיה מודעת לחשיבותה של מצווה זו.
2. התלמידה תלמד לחבב את לימוד המקורות, תראה בו אתגר, ותהיה מעוניינת להמשיך ללמוד גם בהמשך חייה, בבחינת 'לולא תורתך שעשועי אז אבדתי בעניי'.
3. התלמידה תהיה שותפה בשיח היהודי, הן המחשבתי והן התרבותי, באמצעות הבנת השפה, המושגים, הדמויות המרכזיות והלכי הדעת והרוח.
4. התלמידה יינתנו הכלים להרגיש בת בית בעולם היהודי ותרגיש מוזמנת לתרום להתפתחותו.
5. התלמידה תפתח אישיות דתית עצמאית, ותתחיל תהליך לקראת עיצוב דעה משלה בשאלות הגותיות.
6. התלמידה תרכוש ערכים ומידות, בהשראת החומר הנלמד והדיון הכיתתי. (כבוד האדם, שוויון ערך, רגישות לסביבה, סמכות חכמים ועוד...)
7. התלמידה תבין את הרלוונטיות של החומר לעולמה שלה.

8. התלמידה תלמד להביע דעה מנומקת, תוך קשב לדעות אחרות, בידעה שהתורה מאפשרת יותר מדעה ועמדה אחת.

9. התלמידה תדע להתמודד עם אמירות קשות ומורכבות ביחס לנשים.

כישורי למידה ומיומנויות:

1. התלמידה תרכוש מיומנויות להבנת טקסט מחשבתי ימי ביניימי או מודרני.
2. התלמידה תרכוש מיומנויות לניתוח ערכי ותדע לתרגם את המקורות לשפה ערכית עכשווית.
3. התלמידה תשווה בין מקורות שונים ותצביע על הדומה והשונה.
4. התלמידה תדע ליישם תיאוריות וקריאות פמיניסטיות על מקורות יהודיים קלאסיים.
5. התלמידה תדע כיצד ליישם הלכה או עקרון ערכי מסוים לסיטואציה אקטואלית.
6. התלמידה תביע עמדה אישית מנומקת ביחס לשאלות ערכיות שידונו.
7. התלמידה תכיר מושגים בסיסיים הן בשאלות מגדר ומשפחה, הן במקורות והן בתיאוריה פמיניסטית.

דרכי הוראה ולמידה:

השיעורים יהיו בנויים הן מלימוד בחברות והן משיעורים פרונטאליים. במהלכם יערכו דיונים בתכני הלימוד וכן דיונים ערכיים בעקבות הלימוד. במהלך השיעורים יגונו דרכי ההוראה – לדג' - לימוד בחברות ולימוד פרונטאלי, קריאה על ידי המורה ועל ידי התלמידות, ניהול דיונים ערכיים בתחילת ובסיום המקור המעלה אותם, פתיחה או סיכום בדילמות אקטואליות, יישום תיאוריות קריאה וניתוח מודרניות על מקורות עתיקים, סיכומים יצירתיים ועוד...

דרכי הערכה:

התכנית מחייבת נוכחות ערה והשתתפות פעילה. הבנות נבחנות על חומר הלימוד, אולם נדרשות גם להגיש עבודות אישיות ולהגיב לחומר מתוך עולמן האישי. מבחני הבגרות ייכתבו על ידי הצוות, בפקוח הגף, ויבחנו ידע, הבנה, יכולת יישום והשוואה, וכן - יכולת התמודדות ערכית עם המקורות והבעת עמדה ביחס להשתמעויותיהם בחיים ובחברה.

הלימוד מתפרס על פני שנתיים, על מנת לתת לתלמידות הזדמנות לתכני הלימוד להיות מופנמים ולאפשר יחס משתנה לנושאים המשמעותיים כל כך בתהליך ההתבגרות של בנות דתיות. בכל מחצית יתקיים מבחן על החומר השוטף (סה"כ 4 מבחנים). במהלך השנה, תתבקשנה התלמידות לכתוב לפחות עבודה אחת על

אחד מהנושאים הערכיים שנידונו בכיתה ולהביע עמדה אישית מנומקת. בסוף יב' תתקיים מתכונת אחת חובה ומתכונת נוספת רשות, כאפשרות לשיפור הציון.

בכיתה יינתנו תרגילים שוטפים של סיכום מאמרים ראשוניים ומשניים, פענוח קטעים קצרים שלא נלמדו, דרישה להתמודדות ערכית עם מקור שנלמד ותרגילים נוספים.

הציון השנתי יקבע על פי המחווה הבא :

תרבות למידה 20%						
מבחינים ומבדקים 30%		עבודה אישית 20%	מתכונות 30%			
נוכחות (ללא היעדרות שאינה מוצדקת, הגעה בזמן)	השתתפות (הקשבה, שיתוף פעולה, תרומה ללימוד)	מילוי משימות (ביצוע עבודות ומטלות בשיעור, הכנת ש.ב.)	בינת הלב (לימוד מתוך סקרנות ועניין, התמודדות עם קשיים בלימוד)	ממוצע ציוני מבחנים שוטפים הכוללים שאלות הבנה, יישום, חשיבה, ניתוח והבעת עמדה	הבעת עמדה ערכית אישית ביחס לחומר הנלמד	ציון מתכונת או ממוצע ציונים של שתי מתכונות, הכוללות שאלות הבנה, יישום, חשיבה, ניתוח והבעת עמדה
ברמת תפקוד גבוהה – ציונים: 85 - 100						
נוכחות מלאה, הגעה בזמן, אי יציאה באמצע	הקשבה ומשמעות עצמית, ריכוז ושיתוף פעולה עם חברות ועם המורה, תרומה לשיעור והעשרתו	עמידה במשימות כיתתיות, אישיות וקבוצתיות, איכות גבוהה של המשימות	התמודדות מוצלחת עם קשיים בלימוד, סקרנות ועניין, השפעה חיובית על הסביבה	הבנת החומר, הבעה טובה בכתב, גבוהה של חשיבה ויישום, ניתוח עצמאי של טקסטים	בחירת נושא משמעותי, הצלחה ביישום, דיון ערכי והבעת עמדה מנומקת, הבעה בכתב	הבנת החומר, הבעה טובה בכתב, רמה גבוהה של חשיבה ויישום, ניתוח עצמאי של טקסטים

						ברמה גבוהה	
ברמת תפקוד בינונית – ציונים: 70 – 84							
נוכחות והקפדה על זמנים ברוב השיעורים	ריכוז חלקי ומעלה, שיתוף פעולה חלקי, תרומה מסוימת למהלך השיעור	עמידה בחלק מן המשימות, איכות בינונית של עבודה,	נסיון להתמודדות עם קשיים, מגלה סקרנות מסוימת ועניין בחלק מן הזמן	הבנה מסוימת של החומר, רמה בינונית של חשיבה ויישום, קושי בניתוח עצמאי של טקסטים, רמה בינונית של הבעה בכתב	קושי ביישום הנושא, בדיון משמעותי ו/או בהבעת עמדה מנומקת, הבעה בכתב ברמה בינונית.	הבנה מסוימת של החומר, רמה בינונית של חשיבה ויישום, קושי בניתוח עצמאי של טקסטים, רמה בינונית של הבעה בכתב	
ברמת תפקוד נמוכה – ציונים: 55 – 69							
נוכחות מועטת, אי הקפדה על זמנים, יציאה באמצע והיעדרות רבה	ריכוז מועט, איכות לא מספקת של עבודה עצמית, לא תורמת לשיעור	אי עמידה במשימות או ברובן	התמודדות מועטת עם קשיים	הבנה מועטת של החומר, רמה נמוכה של חשיבה ויישום, אי יכולת ניתוח עצמאית, רמה נמוכה של הבעה בכתב	קושי רב ביישום הנושא, בדיון משמעותי ובהבעת עמדה מנומקת, הבעה בכתב ברמה בינונית	הבנה מועטת של החומר, רמה נמוכה של חשיבה ויישום, אי יכולת ניתוח עצמאית, רמה נמוכה של הבעה בכתב	
ברמת תפקוד בלתי מספקת – ציונים: 0 – 50							
היעדרות בולטת	חוסר ריכוז ומשמעת עצמית, אי תרומה	אי עמידה במשימות	אי התמודדות עם קשיים	אי ביצוע מבחנים, חוסר הבנה וחוסר	אי הצלחה לעמוד במשימה.	אי ביצוע מבחנים, חוסר הבנה וחוסר	

יכולת לחשיבה, יישום וניתוח.		יכולת לחשיבה, יישום וניתוח.			לשיעור	
--------------------------------------	--	--------------------------------------	--	--	--------	--

מבחן הבגרות – הבגרות תשקף את המטרות השונות שפירטנו.

זמן המבחן – שעתיים וחצי, ללא חומרי עזר. אנו מבקשות להותיר את הזמן על כנו, שכן אין אנו בוחנות את מידת הזריזות של התלמידות אלא את יכולת החשיבה, היישום והידע. כל שאלה כוללת סעיפים רבים וכן, כולל המבחן ניתוח טקסט שלא נלמד. אנו מבקשות לאפשר להן למצות את יכולותיהן ולא להוסיף על הלחץ את קוצר הזמן.

מבנה המבחן –

חלק ראשון – שאלות רחבות, הכוללות מספר סעיפים – 2 מתוך 3 שאלות. 20 נקודות לשאלה (הכוללת 4 סעיפים) סה"כ – 40 נקודות

חלק שני – שאלות קצרות. 3 מתוך 4 שאלות, סה"כ – 30 נקודות, 10 נקודות לשאלה.

חלק שלישי – מושגים וביטויים. יש להסביר את המושג ואת הקשרו בחומר הנלמד. חמישה מתוך שבעה מושגים, 3 נקודות למושג. סה"כ 15 נקודות.

חלק רביעי – טקסט שלא נלמד. 3 שאלות חובה. 5 נק' לשאלה, סה"כ - 15 נק'.

השאלות יכללו שאלות הבנה (כ – 35%), שאלות מסדר חשיבה גבוה הדורשות יישום, השוואה וחשיבה (כ- 50%) ושאלות בהן תידרש הבעת עמדה אישית (כ – 15%).

תכנים:

הערה: התכנית המוצעת הנה רב תחומית ומשלבת תכנים מן התורה שבעל פה ומן התיאוריה המגדרית, בנוסף לתכני מחשבת ישראל. כמו-כן, דורשת התכנית זמן ממושך להרחבת הדיונים בשאלות של זהות אישית. אנו מוסיפות, אפוא, על 90 השעות של יחידת הלימוד – 30 שעות נוספות לתוכן טקסטואלי ו – 20 שעות נוספות לדיונים בשעות חינוך. סה"כ יוקדשו לתכנית 140 שעות שנתיות, על פני כיתות יא – יב, מתוכן 90 שעות למחשבת ישראל. הבגרות תעסוק, רובה ככולה, בחומר שיילמד ב – 90 שעות אלו.

טבלת תוכן ומספר שעות לימוד:

חלק א – זהות גברית וזהות נשית

1. בריאת האדם (15 ש"ש של מחשבת)

פרקי בראשית

פרצוף או זנב: בראשית רבה ח,א, בבלי עירובין יח עא

חומר וצורה: בריאת האשה על פי מורה נבוכים, שרה קליין ברסלבי

'תדמית האשה בסיפור הבריאה ובגן עדן' על פי פירוש רש"י, מתוך: אברהם גרוסמן, 'והוא ימשול בכ', עמ' 50 - 57)

פירוש הרש"ר הירש על פסוקי בראשית

הרב קוק, עין אי"ה ברכות, ח"ב, עמ' 332 - 335;

הרב סולוביצקי, פירוש על בראשית א - ב, מתוך: איש האמונה הבודד, עמ' 26 והלאה + דברי הרב

בכתב העת: TRADITION כרך ו' 1964

הרב יהודה הנקין על השותפות ביעוד האלוקי

2. הבניה חברתית (10 ש"ש, מתוכן 2 שעות מחשבת)

מושגי יסוד

נשים כ'אחר', מתוך: סימון דה - בבואר, 'המין השני'

אבות דרבי נתן, נוסחא ב, ט, מה; בבלי מגילה כג, ע"א;

תחינות נשים מימי הביניים (להדלקת נרות, להפרשת חלה, לטבילה במקווה);

תמר רוס, הצגת תיאוריה פמיניסטית, ארמון התורה ממעל לה, עמ' 33 - 36

חלק ב – האיש והאשה ומעמדם הרוחני והחברתי

3. שוויון ערך - רוחני (10 ש"ש, מתוכן 5 שעות מחשבת)

יעוד וציווי: פסוקים מקראיים;

נזירות: במדבר ו, נבואה: בראשית טז, תנחומא שמות א; אליהו רבה, י;

תפילה: שמואל א, א; בבלי ברכות ז, ע"ב; לא, ע"א;

קטעים מתוך: הבתולה מלודמיר, יוחנן טברסקי, עמ' 50 - 51

דבורה ויסמן חיות, המגיד לישראל, גליונות טו - כא 1895

הרב אליעזר ברקוביץ, מתוך: האשה היהודיה בזמן ובתורה, עמ' 76 והלאה.

גדליה אבן יחיא (איטליה, מאה 16) - חיבור על מעלות האשה

4. מצוות (20 ש"ש, מתוכן 12 שעות מחשבת)

פתיחה: ערכן ומקומן של מצוות, תזכורת לשנת למידה מלאה על מצוות וטעמי המצוות הכלל והיוצאים מן הכלל: ספרי במדבר קטן; משנה קידושין א, ז; הלכות פסח לרב יקותיאל משפירא (נספח לספר המהר"ם);

מצוות עשה שהזמן גרמן ושלא הזמן גרמן: בבלי עירובין צו, ע"א (+ רש"י והרמבם); מגן אברהם לשו"ע או"ח תפט. מחזור ויטרי, רמב"ם, פירוש למשנה, סוף מסכת הוריות; ר' דוד אבודרהם, מא. מוטיבציות והסברים רעיוניים לפטור נשים ממצוות עשה שהזמן גרמן: הרש"ר הירש, המהר"ל, הרב אהרון סולוביצ'יק, הרב מלמד

מחלוקת רש"י ורמב"ם על מעמד הנשים בקבלת התורה ובמקדש, בתוך: אברהם גרוסמן, 'והוא ימשול בך', עמ' 72 - 76

רחל אדלר, 'הנה סקוטסל מגיעה', מתוך: 'פמיניזם יהודי', עמ' 55 - 59

תמר רוס, 'מה רוצות פמיניסטיות אורתודוקסיות', ארמון התורה ממעל לה, עמ' 76 - 81

הרב דב ברקוביץ, על שתי מגמות שונות בפמיניזם דתי כעבודת ה', מתוך תגובה לביקורת על ספרו 'שעשני גבר'

2 מקרי מבחן (המורה תבחר/יבחר מקרה 1 מתוך 2 בכל שנה)

מקרה מבחן 1: קריאת נשים בתורה

בבלי מגילה כג, ע"א; פירוש ר' דוד פרדו; ר' יעקב עמדין, מגדל עוז, הל' יולדת יב; ר' אביגדור צרפתי, מבעלי התוספות, בתוך: פירושים ופסקים על התורה, קעא; שו"ע או"ח רפב, ג' +הגה; שו"ת שרידי אש ח"ב, סימן ח'; הרב דניאל שפרבר: דרכה של הלכה, עמ' 17 - 50. רונית עיר שי, 'בין כבוד לשוויון' - על מגמת ההתנגדות לקריאת נשים בתורה

מקרה מבחן 2: ברכת שלא עשני אשה:

תוספתא ברכות פ"ו ה"ח; ר' דוד אבודרהם, חיבור פירוש הברכות והתפילות; המהרל מפראג, נצח ישראל פ"א; הרש"ר הירש, סידור תפילות ישראל עם פירוש הרש"ר הירש; הרב שפרבר, על שינויים בליטורגיה יהודית; גילי זיוון, ברוך...שעשני אשה/ישראלית, בתוך 'עין טובה', עמ' 278 - 302. אסתר ראב / ברוך שעשני אשה;

5. תלמוד תורה ומעמד האשה (20 ש"ש, מתוכן 12 שעות מחשבת)

פתיחה: פסוקי מקרא ודברי חז"ל על חשיבות מצוות לימוד תורה - משנה אבות ו; בבלי קידושין מ,ע"ב; בבלי סוטה כא, ע"א; ויק"ר לו עדויות אישיות של לומדים ולומדות חובת נשים בלימוד: משנה סוטה פג, מד, בבלי סוטה כא, ע"ב; ירושלמי סוטה פ"ג, ה"א; רמב"ם, הלכות יסודי התורה פ"ד; המאירי על אתר; פטור נשים מלימוד: ספרי דברים מו; בבלי סנהדרין צד; מקרה מבחן: ברוריא; אברהם גרוסמן, השכלת נשים וחינוכן, בתוך: חסידות ומורדות, עמ' 269 - 272. פסיקה: רמב"ם משנה תורה הלכות ת"ת פ"א, ה"ג; ר' יוסף קארו, שו"ע יו"ד רמו; ר' יהודה אסאד שו"ת יהודה יעלה; החפץ חיים, ליקוטי הלכות למסכת סוטה; הרב משאש, נחלת אבות, חו, דרוש תמב ישע"הו ליבוביץ, מעמדה של האשה - הלכה ומטא הלכה, בתוך: אמונה, הסטוריה, ערכים הרב אהרון ליכטנשטיין, בעיות יסוד בחינוכה של האשה, מתוך: האשה וחינוכה; הרב יהודה עמיטל, על עבודת ה' בשכל, עמ' 45;

6. שררה, מנהיגות, ועדות של נשים (4 ש"ש, מתוכן 3 שעות מחשבת)

ספרי דברים קנז הרמב"ם הלכות מלכים פ"א הרב הירשנזון, מלכי בקודש, ח"ב, סעיף ג' הרב קוק, מאמרי הראיה א', מכתב גלוי על בחירת נשים הרב עוזיאל, שות פסקי עוזיאל בשאלות הזמן, מ"ד שלומציון המלכה, מתוך אנציקלופדיה לחכמי התלמוד חלק ג - משפחה

7. זוגיות ונישואין (8 ש"ש, מתוכן 6 שעות מחשבת)

קשר בין איש ואשה: פרקי בראשית; פסוקי שיר השירים; בר"ר יז נישואין שוויוניים או מעמדיים: הרב סולוביצ'ק, איש האמונה הבודד, עמ' 26; אדם וביתו, עמ' 77 האשה כהשתקפות השכינה: תפיסת האשה אצל מקובלי ספרד, מתוך: אברהם גרוסמן, 'הוא ימשוך בך', עמ' 285 - 302, 310-312

8. נישואין וגירושין (10 ש"ש, מתוכן 6 שעות מחשבת)

קנין וקידושין: דברים כ"ב-1, משנה קידושין א, א: תקנת רבינו גרשום, שות הראש מב, א; רמב"ם, משנה תורה, הל' אישות, פ"א; ר' מ"מ שניאורסון, אופן ההנהגה בענייני אישות משפיע על אוה"ע (בהתייחס לרמב"ם)

ספר החינוך, מצווה תק"ע, שישמח החתן עם אשתו שנה אחת

טקס הנישואין: לימוד עקרונות הטקס והערכים שהוא מבטא

גירושין: דברים כד, הרמב"ם, משנה תורה, הלכות גירושין א, תקנת רבנו גרשום שלא לגרש אשה בעל כרחיה. כתובה;

בעיות ופתרונות: כפיית גט; הסכם לכבוד הדדי

9. הורות (10 ש"ש, מתוכן 8 שעות מחשבת)

מצוות פרו ורבו ויישוב העולם: בראשית א, גיטין פד, ספר החינוך, מצווה א, בבלי יבמות סג, ע"ב

בין אשה לחווה: ר' יצחק עראמה, עקידת יצחק על בראשית ט',

הרב משה פיינשטיין, שות אגרות משה, חלק אה"ע ד עד

הרב אלישיב קנוהל/ איש אשה, פרק ו

תפקידי ההורות, הקב"ה כהורה

חלק ד – צניעות ואישות

10. אני אתה - אני את (8 ש"ש, מתוכן 6 שעות מחשבת)

האדם אינו חפץ: ברכות סא; סנהדרין עה, ע"א; תענית כג, ע"ב

יחסים אנושיים בין גברים ונשים: סוכה נב ע"א; הרב עוזיאל שו"ת משפטי עוזיאל ד, ו; הרב עובדיה יוסף, שות יביע אומר ו, יג...

ד"ר טובה הרטמן/ כיסוי וגילוי באשה, דעות 17

צניעות, הפרדה והדרה - דיון עכשווי

11. גופניות ויחסי אישות (8 ש"ש, מתוכן 4 סדנה ו - 4 - לימוד מחשבת)

היחס לגוף ולמיניות: ויקרא רבה לד; רמב"ם, מו"נ, ח"ג, פ"ח;

תגובת בעל אגרת הקודש, מתוך: כתבי הרמב"ן

הרב אליעזר ברקוביץ, מאמרים על היהדות, עמ' 187 - 209

החוק למניעת הטרדה מינית וסדנה על בחירת בן זוג

12. נידה (ש"ש כולל סיור, מתוכן 13 שעות מחשבת)

מבוא: טומאה וטהרה

ריה"ל, הכוזרי, מאמר ב, סעיף ס - סג

היחס לנידה: בבלי נידה נו, ע"ב; רס"ג, אמונות ודעות, ו, ד; רמב"ן, פירוש לתורה, בראשית לא, לה.

נגיעת נידות בספר תורה: אוצר הגאונים ברכות כ, רמבם הל' תפילין ומזוזה וס"ת, י, ח; שו"ע, או"ח פח והערת הרמ"א במקום; הרב עובדיה יוסף, טהרת הבית ב, יב, מב; יביע אומר ו, כ.

מקוה: סיור במקוה; רמב"ם, טבילה במי הדעת, הל' מקוואות יא, יב; ספר החינוך קעה

הלכות נידה

הרב צבי יהודה קוק, מאמר לצניעות ולטהרה בישראל, עמ' רעו – רעט; יוסקה אחיטוב, בין צניעות חרדית לחרד"לית, דעות תשנ"ט

מטרות אופרטיביות:

1. התלמידה תדע לאתר מידע רלוונטי באשר להוגים ודמויות מרכזיות שנלמדו.
2. התלמידה תדע להבין ולנתח טקסט אופייני ברמת קושי בינונית.
3. התלמידה תדע להסביר כיצד ומדוע עובדים הוגים שונים עם פסוקים ועם דרשות חז"ל.
4. התלמידה תדע לנתח ניתוח ערכי ורעיוני ולא רק ניתוח טקסטואלי.
5. התלמידה תדע לעבוד בחברותא, ברגישות, קשב ויכולת דיאלוג גבוהה.
6. התלמידה תדע לעבוד עבודה עצמית לאורך זמן.
7. התלמידה תרכוש גישה סובלנית כלפי חברותיה ותדע לנהל מחלוקת לשם שמיים.
8. התלמידה תוכל לעבוד בשיתוף פעולה עם תלמידות אחרות.
9. התלמידה תדע לסכם נושא באופן יצירתי.
10. התלמידה תדע להשתתף בדיון ערכי בעקבות טקסט ולהביע עמדות מנומקות.
11. התלמידה תדע לנסח את עמדתה בעל פה ובכתב.
12. התלמידה תדע להשוות בין מקורות שונים השוואה פרודוקטיבית.

המושגים המרכזיים:

התלמידה תדע מושגים מחשבתיים, הלכתיים ומגדריים בסיסיים. לדג':

מושגים מחשבתיים: חומר וצורה, אישה וחוה, הרגש צריך שמירה(הרב קוק), האדם הראשון והאדם השני (הרב סולוביצ'יק), גישה דיאלקטית, שותפות ביעוד, לא תהו בראה לשבת יצרה (בעקבות ספר החינוך), טבע אישי/לא אישי (הרב אליעזר ברקוביץ), פעולותיו של הקב"ה תמימות (בעל האגרות קודש) ועוד...

מושגים הלכתיים: כתובה, קניין, הסכם לכבוד הדדי, שבעה נקיים, מצוות עשה שהזמן גרמן, תקנת בנו גרשום, ועוד...

מושגים מגדריים: פמיניזם ליברלי – תרבותי - רדיקלי, מהותנות, אישה לא נולדת אישה – היא נעשית אישה, הבנייה חברתית, ועוד...

בכל המבחנים לאורך השנה, יהיה סעיף של מושגים ומונחים, בו תצטרכנה התלמידות להסביר את המושגים והמונחים וכן את הקשרם.

ביבליוגרפיה לתלמידה:

ספרות החובה לתלמידה היא רשימת הטקסטים שפורטו כחומרי הלימוד כולל ההרחבות.

הערכה שוטפת והמסכמת (כולל משקלן):

דרכי ההערכה פורטו בסעיף קודם, כולל אבחנה בין דרגות הבנה וכולל מבנה הבגרות.